

МЕТОДИКА ОТКРИВАЊА И ДОКАЗИВАЊА КРИВИЧНИХ ДЕЛА КЛАСИЧНОГ КРИМИНАЛИТЕТА

Станимир Ђукић
Универзитет „Унион – Никола Тесла“,
Факултет за дипломатију и безбедност

У раду је обрађен појам и предмет криминалистичке методике, разматрани појавни облици криминалитета, са акцентом на имовинске деликте. Ти деликти спадају у врсту класичног (општег) криминалитета, а по обиму чине најбројнију врсту кривичних дела. Такође, анализирани су и врсте имовинских деликата, са посебним нагласком на деликте с елементом физичког насиља, а анализирана је и методика откривања и доказивања кривичних дела класичног (општег) криминалитета, односно имовинских деликата с елементом физичког насиља – разбојништво и разбојничка крађа. Осим тога, дат је и кратак осврт на законодавни оквир, и активности и резултате које је полиција постигла у откривању наведених кривичних дела.

Кључне речи: *криминалитет, класични (општи) криминалитет, кривично дело, имовински деликти, криминалистика, криминалистичка методика, откривање кривичних дела, методика доказивања, орган унутрашњих послова (полиција)*

Увод

Када говоримо о криминалитету, можемо констатовати да је то сложена друштвена појава детерминисана бројним чиниоцима везаним за субјект извршиоца, кривично дело и социјалну средину. Осим тога, криминалитет представља и скуп друштвених појава којима се угрожавају универзалне друштвене вредности, а које су као такве санкционисане кривичним правом матичне државе.

У научној и стручној литератури, присутни су различити приступи и поделе криминалитета. У овом раду ћемо користити један комбиновани критеријум поделе криминалитета, и то на: деликте насиља; имовинске деликте, привредни криминалитет; организовани криминалитет; компјутерски криминалитет; саобраћајну деликвенцију; сексуалну деликвенцију; политички криминалитет; еколошку деликвенцију; малолетничку деликвенцију и рецидивизам.

Пошто ћемо се у раду више бавити имовинским деликтима, овим термином се назива она врста кривичних дела којима се угрожавају (противправно присвојена или оштећена) имовинска права грађана и других правних субјеката. Ови деликти спадају у врсту класичног (општег) криминалитета. Имовинске деликте према врсти можемо разврстати на класичне деликте; деликте с елементом физичког насиља;

преварне деликте и деликте без мотива користољубља. У имовинске деликте с елементима физичког насиља спадају најтежи облици ове врсте кривичних дела, као што су *разбојништво, разбојничка крађа, изнуда и уцена*.

Када је у питању практична борба против криминалитета, можемо сасвим сигурно рећи да, једно од најзначајнијих места у тој борби, осим примене знања других научних дисциплина, припада криминалистици. С тим у вези, криминалистика је научна дисциплина оријентисана ка пракси, чија традиционална подела на тактику, технику, методiku и оперативу има, пре свега, дидактички, односно педагошки значај.

Имајући у виду да је задатак криминалистике као науке и као практичне делатности првенствено, сузбијање и спречавање криминалитета, криминалистичка методика на специфичан начин и својим методама, доприноси овом задатку, посебно у истраживању и проучавању специфичности одређене врсте кривичних дела, у погледу њиховог појединачног откривања, разјашњавања и доказивања, као и откривање извршилаца.

Дефинисање појма криминалистичке методике

Да бисмо дефинисали појам криминалистичке методике, неопходно је поћи од чињенице да се ради о научној дисциплини криминалистике као науке „која проучава, проналази и усавшава научне и на практичном искуству засноване методе и средства која су најпогоднија да се открије и разјасни кривично дело, открије и приведе кривичној санкцији учинилац, осигурају и фиксирају сви докази ради утврђивања објективне истине, као и да се спречи извршење будућих планираних и непланираних кривичних дела" (Водинелић, В., 1972:3), и „у практичном погледу, криминалистика је сложена, информативна стратегија, која обухвата научне и на искуству засноване методе и средства за откривање, прикупљање, обрађивање, оцењивање и коришћење криминалистички релевантних информација, у циљу откривања, расветљавања и спречавања кривичних дела" (Алексић, Ж., Миловановић, З., 1991:1). С обзиром на то да из овога произилази да је задатак криминалистике као науке и као практичне делатности првенствено, сузбијање и спречавање криминалитета, криминалистичка методика на специфичан начин и особеним методама, доприноси овом задатку.

У литератури, могу се срести различити покушаји дефинисања криминалистичке методике, које можемо свести на скоро јединствено становиште, да се ради о научној дисциплини која представља посебан део криминалистичке тактике и која проналази, проучава и усавшава специфичне научне и искуствене методе за откривање, разјашњавање и доказивање одређене врсте кривичних дела. На основу изнетог, „криминалистичка методика проучава посебности (специфичности) појединих група и појединачних кривичних дела у погледу њихових узрока и услова, начина и средстава извршења, појавних облика, тактике и технике извршилаца, те на основу тога проналази и примењује специфичне методе и средства за њихово појединачно откривање, разјашњавање и доказивање, те откривање извршилаца. При томе, криминалистичка методика користи криминалистичко-тактичке и криминалистичко-техничке методе и средства, прилагођавајући их на поједина кривична дела, али изграђујући при томе своје сопствене методе, који се заснивају на специфичностима сваког типа кривичног дела" (Бошковић, М., Бановић, Б., 1995:5).

Данас у пракси, суочавамо се са чињеницом да се савремени облици криминалне делатности прилагођавају објективним условима, а савремена научна и техничка достигнућа користе се у функцији усавршавања појавних облика и начина извршења кривичних дела. Према томе, и методи супротстављања оваквом криминалитету морају се мењати и прилагођавати, проналазити нови и усавршавати већ познати, те конкретизовати по појединим кривичним делима. У том смислу, треба сагледати потребу за актуелношћу криминалистичке методике и као практичне делатности, али и као научне криминалистичке дисциплине (Ђукић, С., 2017:3).

Криминалистичка тактика, као општа криминалистичка дисциплина, утврђује општа правила и радне методе типичне за откривање, истраживање, разјашњавање и доказивање свих врста кривичних дела без разлике, дакле, опште и заједничке, док криминалистичка методика, као посебна криминалистичка дисциплина и посебан део криминалистичке тактике, конкретизује ова правила и радне методе на поједина кривична дела. Методика истражује и проучава посебности (специфичности), оно што је важеће само за откривање, истраживање и разјашњавање одређене врсте кривичног дела (паљевине или крађе, фалсификата новца или исправе, незаконитог лова или диверзије и саботаже, убиства итд). Тако, на пример, криминалистичка тактика утврђује општа криминалистичка правила за предузимање појединих криминалистичких мера и радњи (увиђај уопште, претресање уопште, праћење, заседа и сл.), док криминалистичка методика прилагођава ова правила специфичностима појединих кривичних дела.

Овакав међусобни однос појединих криминалистичких дисциплина наводи нас на закључак да криминалистичка методика синтетизује криминалистичко-тактичке и криминалистичко-техничке методе, а у циљу откривања, разјашњавања и доказивања појединачних кривичних дела, при чему овако синтетизовани и прилагођени специфичностима појединих кривичних дела, ови методи постају својеврсни методи криминалистичке методике.

Предмет криминалистичке методике чини изучавање појавних облика и начина извршења појединих кривичних дела, с једне стране, и праксе органа откривања и гоњења у спречавању и откривању тих кривичних дела, с друге стране. Практика органа откривања и гоњења, а нарочито полиције, представља основу за утврђивање и усавршавање одређених правила поступања у конкретним ситуацијама извршених кривичних дела. Уопштавањем ове праксе, уз примену научних метода, долази се до правила чија је примена дала успешне резултате, али се истовремено одбацују они начини и методи рада који нису резултирали успехом у откривању и доказивању кривичних дела. На тај начин, криминалистичка методика израђује се и као научна дисциплина, али и као практична делатност за сузбијање и спречавање појединих кривичних дела, што и јесте њен основни задатак (Матијевић, М., Марковић, М., 2013:327).

Појавни облици криминалитета

У најопштијем смислу, криминалитет представља скуп друштвених појава којима се угрожавају универзалне друштвене вредности, а које су као такве санкционисане кривичним правом. Криминалитет је сложена друштвена појава детерминиса-

на бројним чиниоцима везаним за субјект извршиоца, кривично дело и социјалну средину. Део криминологије, који се бави појавним облицима криминалитета, назива се криминална феноменологија. Ова дисциплина за предмет свог изучавања има криминалитет као друштвену појаву у чијој суштини стоји индивидуално и колективно делинквентно понашање (Ђукић, С., 2017:7).

У типолошким класификацијама криминалног понашања у научној и у стручној литератури присутни су веома различити приступи. Неке поделе полазе од степена друштвене опасности кривичних дела, те њихове поделе на лакше и теже облике; други, од законских поглавља и врсте заштићених добара односно вредности; трећи, од категорије деликвената. Постоје и класификације према објекту кривичне радње, затим, према начину извршења, према извршиоцима и слично. Свака од ових класификација има своје оправдање и недостатке. Не постоји идеална феноменолошка класификација, а да јој се не би могло приговорити. Из методолошких разлога у овом раду послужићемо се једним комбинованим критеријумом поделе криминалитета на:

1. деликте насиља,
2. **имовинске деликте,**
3. привредни криминалитет,
4. организовани криминалитет,
5. компјутерски криминалитет,
6. саобраћајну деликвенцију,
7. сексуалну деликвенцију,
8. политички криминалитет,
9. еколошку деликвенцију,
10. малолетничку деликвенцију и
11. рецидивизам.

У наредном делу рада посветићемо више пажње имовинским деликтима, као појавним облицима криминалитета (Ђукић, С., 2017:8).

Појмовно дефинисање имовинских деликата

Појам и врсте

Имовинским деликтима назива се она врста кривичних дела којима се угрожавају (противправно присвојена или оштећена) имовинска права грађана и других правних субјеката. Ови деликти спадају у врсту класичног (општег) криминалитета. По обиму чине најбројнију врсту кривичних дела, али истовремено и вид деликвенције где постоји највећи степен професионализације. После извршилаца кривичних дела силовања починиоци имовинских кривичних дела су у највећем проценту повратници, око 30% су рецидивисти.

Имовинске деликте према врсти можемо разврстати на: класичне деликте; деликте с елементом физичког насиља; преварне деликте; и деликте без мотива користољубља (Бошковић, М., Марковић, М., 2015:201).

Класични имовински деликти

У класичне имовинске деликте спадају све врсте крађа и други облици незаконитог присвајања туђе покретне или непокретне имовине.¹ Најчешће се крађе догађају по трговинским објектима, у затвореним просторијама, саобраћајним средствима, а према начину извршења најбројније су тзв. целне крађе. С обзиром на вредност, време и начин извршења, крађа може бити ситна, обична, тешка и разбојничка. Извршиоци ових кривичних дела најчешће одузимају новац, оружје, вреднију техничку робу, возила, уметнине или драгоцености.

Специфичним облицима крађа третирају се кривична дела којима се угрожавају нека општа друштвена добра, као што су шуме, дивљач и рибе, у виду њиховог незаконитог уништавања и прибављања материјалне користи (кривична дела крађа шуме, незаконит лов и незаконит риболов).

Најтежим и својеврсним обликом сматрају се тешке крађе у спрези с организованим криминалитетом, а посебно кривична дела крађа имовине велике вредности, као што су крађе возила и уметнина. Ова криминална делатност захтева много вештине и екстензивну криминалну структуру, али доноси и велики профит.²

Међу најпрофитабилније форме криминалитета, без трошкова, а са великом добити, спадају крађа интелектуалне својине, уметничких и културних добара, која укључује и неовлашћено коришћење права аутора и извођача и штампарских права и права трговачког знака. Они представљају широко поље класичне криминалне делатности до делатности транснационалних криминалних форми организације. У савременим процесима глобализације активности организованих банди, које плъчкају културне просторе угрожена су сва културна и историјска добра која се понекад уништавају чак и динамитом и маљевима³. Учестали облици комуникације гљуди између земаља са богатом прошлoшћу и новонасталих земаља резултирају нелегалним трансфером националног блага из територија порекла у нове вештачке дестинације и тајним каналима завршавају у приватним колекцијама, музејима или галеријама⁴ (Бошковић, М., Марковић, М., 2015:203).

Имовински деликти физичког насиља

У деликте с елементима физичког насиља спадају најтежи облици ове врсте кривичних дела код којих су физичка сила и претња према жртви основ метода и средстава извршења деликта. Том врстом обухваћена су кривична дела, као што су *разбојништво, разбојничка крађа, изнуда и уцена*.

¹ Имовинска кривична дела обухватају више од 50% од укупно почињених деликата у Србији и Црној Гори. Тако на пример, годишње се у Србији и Црној Гори изврши око 95.000 кривичних дела од којих на имовинске деликте отпада око 60.000.

² Транснационална трговина украденим моторним возилима својствена је криминалним организацијама на свим континентима. Само у САД-у процењено је да се годишње извезе 300.000 украдених аутомобила, углавном бродским товарима који су усмерени према дестинацији земаља у развоју или земаља у транзицији. Тај број за западну Европу је много већи (с обзиром на то да већи део нелегалног транспорта у Европи иде друмским путевима).

³ Процењено је да је само за дела fine уметности, утрошено четири и по милијарде америчких долара, односно да је месечно крадено 2.000 предмета, а међународна база података регистровала је чак 45.000 украдених предмета. Према: Мулер, Г. О. В: Транснационални криминал: дефиниције и концепти.

⁴ Margules, P. I: International Art Theft and the Illegal Import and Export of Cultural Property: A Study of Relevant Values, Legislation, and Solutions, Suffolk, Transnational Law Journal, Vol. 15 (1992), стр. 609-647.

Разбојништва и разбојничке крађе су по својој структури сложена криминална активност која делом спада у имовинске (крађа), а делом у кривична дела класичног физичког насиља (принуда), те с обзиром на то поприма обележја обе врсте криминалитета, како у феноменолошком, тако и у етиолошком смислу и типологији извршилаца. Насиље код имовинских деликата користи се као средство принуде у одузимању имовине, одређених добара или ствари. Неретко се ови деликти врше у стицају и с другим најтежим видовима криминалитета, као што су силовања и убиства. Већина разбојништва врши се ноћу, близу половине на улици, а више од половине жртава разбојништва прођу с неком од телесних повреда. Обе појаве спадају у најтипичније облике професионалног криминалитета. Најчешћи објект њиховог напада јесу лична имовина грађана, а у најдрастичнијим случајевима објекти у којима се држе или чувају новчана средства, возила за превоз, мењачнице, банке, трговине, бензинске пумпе и слично (Ђукић, С., 2015:285).

Последњих година знатно је повећан број разбојништава који се испољава у проширеном избору начина и средстава принуде, али и учесталим разбојништвима с телесним повредама и смртним исходом. У вези с тим, уочава се феномен професионализма који је за разбојништва карактеристичнији од обичних крађа. Наиме, док су крађе као типичан деликт оскудице драстично опале у статистичким извештајима, разбојништва задржавају константност из периода кризних економских стања. Разбојништва и разбојничке крађе, данас одликују све чешћа употреба ватреног оружја као средства претње, све нижа старосна граница учинилаца и све чешће наношење тешких телесних повреда и лишавање живота жртава. Тиме разбојништва попримају облик најгрубљих видова гангстеризма, са свим елементима саучесништва извршилаца, дрскости коришћења околности, лукавости у поступцима и сналажљивост учинилаца, како у организовању, тако и у непосредном извођењу разбојничког напада.

На основу случајева из праксе западноевропских земаља, на једном међународном саветовању издиференциране су четири врсте разбојништва, тј. криминалитета с елементима насиља посебне врсте, и то: *препади на банке, на вредносне трансporte, на трговине, и препади на отвореним просторима*. Указано је на чињеницу да је разбојништво обележје урбаних подручја и да представља криминалитет насиља професионалног карактера, с многобројним облицима испољавања. Таква дела имају велики психолошки утицај на сигурност грађана. (Ђукић, С., 2017:9).

Узроци имовинских деликата и типологија деликвената

Ма како имовински деликти различито изгледали, они су због природе мотива извршилаца (користољубље) сродни по субјективним узроцима. По појединим особеностима облика они су специфични, у комбинацији објективно субјективних елемената.

Крађе у структури имовинских дела преовладавају, а према врсти деликвената могу се сврстати у професионалне и непрофесионалне типове. Непрофесионалним се сматрају повремени и пролазни случајеви обесног или авантуристичког понашања малолетника у крађама на објектима са степеном мањег ризика, а професионалним типовима оне појаве које се врше континуирано (у поврату) и с користољубивим мотивом.

Кривична дела крађа, посебно ситних и обичних специфични су по два битна фактора утицаја. Један се односи на примереност појаве малолетничком узрасту и почецима стварања криминалне каријере, а други на фактор егзистенцијалне нужде, тј. оних чинилаца узрочности чију основу чини сиромаштво, беда и тзв. криминалитет оскудице.

Тешки облици крађа, као и кривична дела с елементима физичког насиља типични су видови професионалног криминалитета. Неретко се они могу наћи и у сложенијим формама саучесништва и обележјима организованог криминалитета. За разлику од претходних извршилаца њих одликује већи степен криминалне склоности. Извршавају их деликвенти с изграђеном криминалном каријером и претежно психопатском, агресивном и похлепном цртом личности. По социјалним обележјима у питању су млађе особе, нижег степена образовања и из породица с поремећеним односима или се налазе у неповољним социјалним условима⁵ (Бошковић, М., Марковић, М., 2015:207).

Методика откривања и доказивања кривичних дела класичног (општег) криминалитета

Разбојништво и разбојничка крађа

Разбојништво и разбојничка крађа су два посебна кривична дела која су систематизована у глави кривичних дела против имовине у КЗ Републике Србије. Према законској инкриминацији, разбојништво (члан 206. КЗ РС) се састоји у одузимању туђе покретне ствари употребом силе против неког лица или претњом да ће се непосредно напасти на живот или тело неког лица, у намери да се њеним присвајањем себи или другом прибави противправна имовинска корист.

Слично разбојништву је кривично дело разбојничке крађе, које садржи све елементе бића кривичног дела разбојништва, само је редослед предузимања одређених радњи извршења другачији. Наиме, код разбојничке крађе (члан 205. КЗ РС) учинилац је затечен на делу крађе (*in flagranti*), па у намери да украдену ствар задржи, он употребљава силу против неког лица или претњу да ће непосредно напасти на живот или тело. Оба кривична дела су по свом карактеру сложена и састоје се из два кривична дела - крађе и принуде, с тим што је основна разлика између ова два слична кривична дела у томе, што је приликом извршења разбојништва принуда, у виду силе или претње, средство, којим се физички или психички делује на власника или држаоца ствари, ради њеног одузимања, тако да принуда претходи извршењу крађе, док се код разбојничке крађе принуда користи после одузимања ствари, ради њеног задржавања. Основна разлика између ова два тешка имовинска кривична дела испољава се у погледу времена примене силе или претње (принуда). Управо сличност ових кривичних дела, у погледу начина извршења, непосредно се одражава и у односу примене адекватних криминалистичких метода, па је то и основни разлог што се методика откривања, расветљавања и доказивања ових кривичних дела изучава јединствено.

⁵ У укупној структури 70% разбојништва чине пунолетна лица, 25% старији и око 5% млађи малолетници.

Квалификовани (тежи) облици разбојништва и разбојничке крађе постоје ако је ово дело учињено од стране групе или је неком лицу са умишљајем нанесена тешка телесна повреда или ако вредност одузетих ствари прелази износ од милион и петсто хиљада динара. Најтежи облик разбојништва и разбојничке крађе постоји ако је дело учињено од стране организоване криминалне групе (Матијевић, М., Марковић, М., 2013:362).

Основна карактеристика разбојништва и разбојничке крађе јесте употреба принуде, дакле силе или претње. Сила која се употребљава код разбојништва може бити физичка или механичка, уз употребу разних погодних оруђа или ватреног оружја.

Савремена разбојништва у нашој земљи карактеришу се високим интензитетом употребљене силе, употребом ватреног оружја за претњу, и све чешће, за наношење тешких телесних повреда и смртних последица жртвама, све нижа старосна граница учинилаца, те високи износи прибављене противправне имовинске користи у појединим случајевима. Учиниоци ових разбојништава карактеришу се високим степеном дрскости, безобзирности и перфидности, разбојништва врше у оквиру организованих група или банди, у серијама, а сам начин извршења све им је вештији.

Када је у питању начин извршења разбојништва, он обухвата како припремне радње, тако и саму радњу извршења кривичног дела. Припреме обухватају избор објекта напада, прикупљање свих неопходних информација о објекту напада, планирање начина приласка објекту и начина удаљавања из њега, обезбеђење или прибављање средстава за маскирање и оруђа и оружја за примену претње или силе, као и детаљно планирање протурања предмета прибављених кривичним делом. Нарочито врше извиђање и праћење лица која намеравају да нападну, начин пословања и обезбеђења банке, пошта, трговинских радњи и других организација, проверавају време присутности укућана у становима и кућама и сл.

Учиниоци су све чешће маскирани, а као маске користе вунене капе са прорезима за очи и нос, најлон женске чарапе (које навлаче преко главе), специјално направљене маске (које се користе као дечије играчке), употребљавају перике, лажне бркове и браду. Забележени су случајеви у којима су разбојници, ради маскирања, као и преваре жртве, нарочито код напада упадом у станове и куће, били обучени у униформе радника милиције (полиције), војне униформе, униформе поштара и слично. Маскирање учинилаца има за циљ да спречи откривање идентитета, те описивање и препознавање од стране оштећеног, с обзиром на то да је разбојништво такво кривично дело код кога је директни контакт жртве и учиниоца неминован, што онда жртви даје могућност да опише и непосредно или посредно препозна учиниоца. Осим тога, да би спречили могућност остављања трагова папиларних линија на лицу места, учиниоци најчешће носе рукавице.

Објекти напада разбојништва и разбојничке крађе су правна и физичка лица, односно сви облици својине (имовине). Као непосредни објекти напада најчешће се јављају: банке, поште, трговинске радње, јувелирске радње, мењачнице, бензинске пумпе, робне куће, угоститељски и туристички објекти итд. У новије време, све више се и станови појављују као објекти напада ових кривичних дела. Што се тиче физичких лица, на мети напада су благајници, поштари, преносиоци новца, пословође продавница, продавци на сајмовима, вашарима, пијацама, таксисти, пијана лица, возачи теретних моторних возила, хомосексуалци, проститутке, лезбијке, љу-

бавни парови, малолетници на путу до школе и из школе, као и грађани у својим становима и кућама, и друга лица за која учинилац претпоставља да поседује новац или неке друге вредне ствари (Матијевић, М., Марковић, М., 2013:363).

Криминалистичка пракса указује и на неке основне карактеристике самих учинилаца разбојништва и разбојничке крађе. То су, у највећем броју случајева мушкарци млађи, до средњих година, без занимања и сталног запослења. Старосна граница учинилаца ових кривичних дела се последњих година све више снижава, тако да више нису ретка разбојништва која врше малолетници, па чак и кривично неодговорни малолетници (деца до четрнаест година старости). У последње време и жене се појављују као самостални учиниоци ових кривичних дела.

Предмет присвајања су најчешће новац (домаћи и посебно страни), злато и накит, скупоцена гардероба, хартије од вредности и ређе други вредни предмети. Новац се, по правилу, брзо троши на провод, куповину гардеробе, техничких уређаја, аутомобила и других производа, док се други предмети разбојништава нуде на продају и препродају, односно размењују, на илегалном ("црном") тржишту преко лица чија је једина улога да посредује у препродаји робе прибављене кривичним делом.

Начин сазнања и прве мере по сазнању

Код свих имовинских деликата, а посебно код кривичног дела разбојништва и разбојничке крађе, основни и најважнији извор сазнања за извршење кривичног дела је оштећени. Осим оштећеног, као извор сазнања за извршено разбојништво и разбојничку крађу појављују се пријаве грађана, евентуалних очевидаца, анонимне пријаве, ако оштећени из неких разлога не пријави дело, и непосредна делатност полиције (позорничка, патролна и оперативна).

Са оштећеним, који пријављује разбојништво и разбојничку крађу, треба обавити детаљан информативни разговор на све околности извршеног кривичног дела, водећи при томе рачуна о посебном психофизичком стању у коме се оштећени налази. Сам разговор требало би да се односи на следеће околности: место и време напада, начин напада уз детаљан опис употребљених средстава принуде (начин претње, врста употребљене силе, врста оруђа или оружја које је употребљено и сл.); број нападача и детаљан опис улоге сваког од њих, начин на који су били обучени и маскирани, детаљан лични опис у границама могућности оштећеног, при чему не треба претерано инсистирати на детаљима, бар у првом разговору, особени знаци и карактеристике говора учинилаца; начин на који су пришли жртви и начин на који су се удаљили после извршеног дела, да би оштећени могао да препозна учиниоце, при чему се предочава албум фотографија регистрованих учинилаца разбојништва, ради посредног препознавања или бар ради указивања на сличност личног описа учинилаца са онима који се налазе у албуму фотографија.

Такође, оштећени би требало да пружи податке о врсти и висини материјалне штете и да да детаљан опис одузетих предмета са свим њиховим карактеристикама, а ако је у питању новац, поготову девизе, да укаже на апоенску структуру одузетог новца (рецимо, украдене су новчанице по 100 евра).

Одмах по сазнању за извршена ова кривична дела, требало би организовати излазак на лице места овлашћених службених лица полиције, обезбедити лице места по свим правилима криминалистичке тактике и методике и предузети мере да увиђајна екипа што пре изађе на лице места.

Упоредо са првим радњама на лицу места треба организовати блокаду ужег и ширег подручја око лица места, појачати позорничку и патролну делатност, те контролу саобраћаја, ангажовати расположив састав полиције на организованом и непосредном трагању за учиниоцем, оперативно покрити криминогене објекте, железничке и аутобуске станице и појачати безбедносне пунктове на прилазним путевима. Истовремено ће се о извршењу ових кривичних дела обавестити остале организационе јединице полиције, гранични прелази и саобраћајна полиција.

После обезбеђења лица места, на лице места што пре излази увиђајна екипа. Увиђају треба приступити плански и организовано, а посебну пажњу треба обратити на трагове извршеног кривичног дела. На лицу места могу се наћи разноврсни трагови који могу потицати од учиниоца, средства извршења, борбе између жртве и учиниоца, као и трагови који потичу са лица места, а учинилац их је понео са собом или на себи.

Осим проналажења и фиксирања трагова и предмета, приликом увиђаја, треба прикупити обавештења од евентуалних очевидаца или лица која су нешто видела, чула или нешто знају о извршеном разбојништву. Ова лица треба да дају обавештења о свим околностима извршеног кривичног дела, која су им позната. (Матијевић, М., Марковић, М., 2013:365).

Откривање учиниоца и разјашњавање дела

Након извршеног разбојништва и разбојничке крађе, одмах се предузимају мере првог оперативног захвата, односно мере непосредног трагања за учиниоцем. Међутим, у пракси органа унутрашњих послова, дешава се да ове мере не дају резултате, и тада се на основу свих прикупљених индицијалних чињеница постављају одређене верзије и сачињава план оперативне делатности на откривању непознатог учиниоца. С тим у вези, у трагању за непознатим учиниоцем, као најважнији задатак оперативне делатности поставља се одређивање једног ужег круга осумњичених лица. У том циљу, неопходно је предузети низ оперативно-тактичких мера и радњи, као и поједине истражне радње.

Такође, увиђајем, прикупљањем обавештења и другим радњама треба утврдити начин извршења (MOS) са свим његовим карактеристикама, те увидом у одговарајуће оперативне евиденције утврдити који би био од регистрованих учинилаца истих или сличних кривичних дела, дошли у обзир као могући учиниоци конкретног кривичног дела. Пошто је оштећени најчешће једини очевидац извршеног разбојништва или разбојничке крађе, ако учинилац није био маскиран, неопходно је да да лични опис учиниоца, са свим карактеристикама. У том случају, покушаће се идентификација учиниоца посредним препознавањем, предочавањем албума фотографија регистрованих учинилаца разбојништва. На основу детаљног личног описа који да оштећени, могуће је сачинити и фото-робот непознатог учиниоца и предузети

трагање на основу тога. У случају да је учинилац био маскиран, од оштећеног се не може очекивати детаљан лични опис, али он може пружити корисне податке о општем изгледу, облачењу, понашању и говору учиниоца, што може бити од важности за идентификацију починиоца.

У ситуацијама, уколико је било више оштећених, треба посебно обављати разговоре са њима, при чему, због посебног психофизичког стања у коме се налазе после извршења разбојништва, треба бити стрпљив и тактичан. Информативне разговоре треба обавити и са лицима која су били евентуални очевици, као и са лицима која по било ком основу имају одређена сазнања и запажања о извршеном кривичном делу.

Коришћење информација мрежа сарадника и информатора може бити од пресудног утицаја, нарочито одмах по извршеном кривичном делу. Такође, ако се ради о нападу на објекат неког правног лица, треба обавити детаљне информативне разговоре са лицима запосленим у тим објектима и прикупити потребна обавештења о свим околностима пре и за време извршења разбојништва.

У циљу откривања учиниоца треба предузети праћење одређених лица која су склона вршењу имовинских кривичних дела и насилничком понашању, лица која су већ регистрована и осуђивана за разбојништво, а налазе се на подручју одређеног органа унутрашњих послова. Осим тога, треба појачати контролу одређених објеката (угоститељских, туристичких и других објеката) у којима се окупљају лица за која се зна да се баве криминалном делатношћу, објеката у којима се троши корист кривичним делом, објеката и пунктова на којима се на продају нуде предмети који потичу из кривичних дела (Матијевић, М., Марковић, М., 2013:366).

Трагање за предметима који су прибављени разбојништвом једна је од радњи којом се обезбеђују докази и открива непознати учинилац. Предуслов за предузимање ове радње јесте детаљан опис предмета који су одузети од оштећеног (злато, накит, уметнички предмети, други вредни предмети), као и познавање места и објеката, као и лица која врше протурање оваквих предмета. „У случају да се осумњичено лице пронађе на подручју друге организационе јединице полиције, криминалистичко-тактички исправно је да се са њим не обавља било какав разговор, већ да се он одмах спроведе организационој јединици полиције на чијем подручју је извршено разбојништво или разбојничка крађа и која је расписала потрагу. Могу се предузети само мере на утврђивању његовог идентитета, провери алибија и прикупљању података од његове родбине, пријатеља и средине у којој се најчешће кретао" (Бошковић, М., 1995:138).

У пракси органа унутрашњих послова, односно полиције, практикује се полиграфско тестирање лица на која указују утврђене индиције, и то како у циљу проналажења средстава која су употребљена за извршење кривичног дела и предмета прибављених кривичним делом, тако и у циљу елиминације из круга осумњичених оних лица која нису учествовала у извршењу конкретног разбојништва или разбојничке крађе.

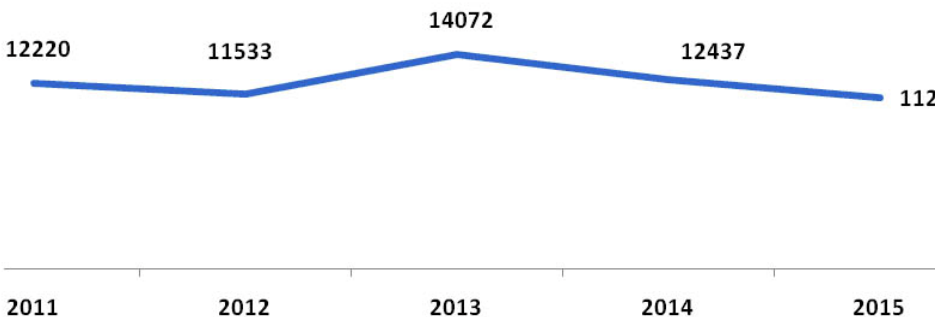
Откривање осумњиченог се омогућава да се трагови и предмети, пронађени увиђајем на лицу места, протумачени и подвргнути вештачењу, доведу у везу са осумњиченим. Осим тога, трагови биолошког порекла које је оставио осумњичени, трагови обуће, делови одеће, лични предмети остављени или изгубљени на лицу места, као и други трагови и предмети се тада могу упоредити и доказати присутност осумњиченог на лицу места, односно његово учествовање у кривичном делу.

Проналаском осумњиченог омогућава се и вршење непосредног препознавања, како од стране оштећеног (или оштећених, ако је лице извршило више разбојништава у серији), тако и од стране евентуалних очевидаца. Са осумњиченим треба обавити детаљан информативни разговор на све околности конкретног разбојништва, или више њих, ако се на то сумња. Нарочито треба инсистирати на разјашњавању начина извршења, употребљених средстава и где се она налазе, начина на који се дошло до информација да оштећени поседује одређену вредну имовину, броја учинилаца и њихове улоге у извршењу дела, предмета и вредности које су прибављене и шта је са њима учињено, где се налазе, коме су продате и за који износ. Треба покушати разјаснити улогу других лица, саучесника, помагача, подстрекача и прикривача (Матијевић, М., Марковић, М., 2013:367).

Емпиријска анализа укупног броја кривичних дела класичног (општег) криминалитета у 2015. години на подручју Полицијске управе у Новом Саду

Према статистичким подацима и по подацима МУП-а Републике Србије, на подручју Полицијске управе у Новом Саду, као друге по величини ПУ у Р. Србији, у току 2015. године, евидентирано је укупно око 11.274 кривичних дела, из свих области криминала, што чини око 11,44% свих дела евидентираних у Р. Србији, тако да се та безбедносна проблематика, по сложености, сврстава на друго место, одмах иза Београда, на чијем подручју је извршено око 27,60% свих кривичних дела у Р. Србији.

Анализирајући укупан број кривичних дела у 2015. години, на подручју Полицијске управе у Новом Саду, као и тренд кретања укупног броја кривичних дела у протеклих пет година, дајемо графички преглед на следећој слици.

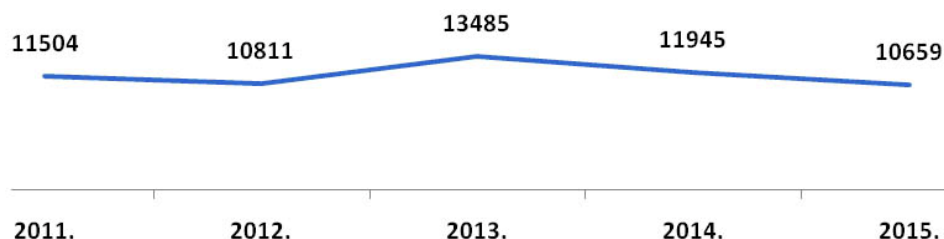

Графикон 1 – Укупан број кривичних дела за период од 2011. до 2015. године

Извор: аутор

У области **класичног** (општег) криминалитета, на подручју Полицијске управе у Новом Саду, као друге по величини Полицијске управе у Републици Србији, у 2015. години, евидентирано је укупно **10.659** кривичних дела, односно за око 10,8% мање него 2014. године (11.945).

Анализирајући укупан број кривичних дела класичног (општег) криминалитета у 2015. години, као и тренд кретања кривичних дела класичног (општег) криминалитета у протеклих пет година, дајемо графички преглед на следећој слици.

Графикон 2 – Број кривичних дела општег криминалитета, 2011–2015. година

Извор: аутор

Анализирајући наведени број кривичних дела по периодима, уочљиво је да је највеће смањење забележено у групи кривичних дела против имовине, за 1.646 дела, па је њихов број директно утицао на укупно смањење броја кривичних дела.

Због извршених кривичних дела класичног (општег) криминалитета надлежним јавним тужилаштвима пријављено је **4.919** лица, од којих је за **111** лица примењена **мера задржавања**.

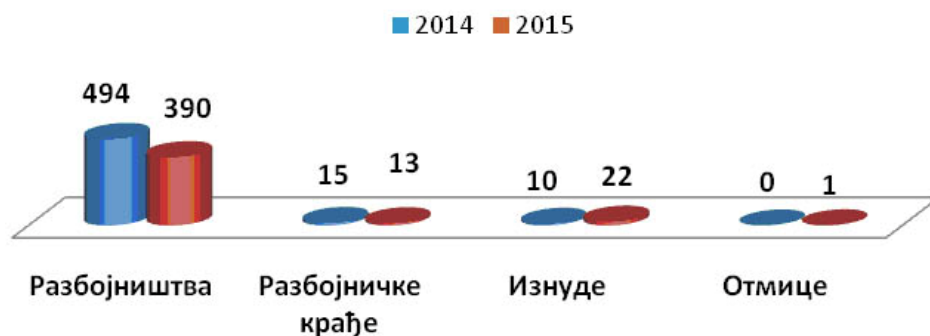
Од укупног броја пријављених лица за дела општег криминалитета, **малолетници чине 11,4%** или **501** лице млађе од 18 година. Процент учешћа кривичних дела, која изврше малолетници, у укупном броју кривичних дела општег криминалитета, евидентираних у 2015. години, а чији су извршиоци пријављени надлежним тужилаштвима, је око **10,7%** или **792** кривична дела.

Анализирајући појавне облике криминалитета, малолетници су у 2015. години, најчешће извршиоци имовинских деликата, и то:

- **тешких крађа**, са **учешћем око 20%** свих ових деликата, од чега "дрских" крађа, са учешћем од 13,6% (преко 36,6%) свих ових деликата;
- **крађа**, са **учешћем у око 14,4%** свих ових деликата, и
- **разбојништава**, са учешћем у око 31% свих ових деликата, односно у делима која су евидентирана у 2015. години, а чији су починиоци познати полицији, ухваћени на делу или су кривична дела расветљена.

Од укупног броја кривичних дела класичног (општег) криминалитета, **најбројнија су кривична дела против имовине** која чине око **65%** укупног броја дела општег криминалитета, међу којима су најзаступљеније **тешке крађе** и **крађе**.

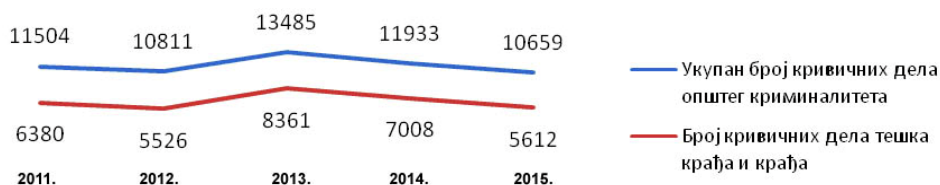
Анализирајући број имовинских кривичних дела **са елементима насиља** извршених у 2015. години, уочљиво је да је он смањен за око **18%** у односу на 2014. годину, што је видљиво на следећем графикану.

Графикон 3 – Имовински деликти са елементима насиља, 2014/2015. година

Из напред наведеног графикона је видљиво да највећи број кривичних дела са елементима насиља чине **разбојништва**, којих је евидентирано за **104** дела мање него 2014. године. На мети разбојника су, најчешће, **мини маркети, самосталне трговинске радње, трафике, као и грађани на улици**. Осим тога, у току 2015. године, евидентирано је и **13 разбојничких крађа**. Такође, у 2015. години, евидентирани су и **22** изнуде, односно већи број него 2014. године (10).

Од укупног броја кривичних дела против имовине, најзаступљеније су **тешке крађе и крађе**, са учешћем око **81%** у овим деликтима и са око **52%** у свим кривичним делима **класичног** (општег) криминалитета, у 2015. години. Овај однос види се и на наредном графикону, у протеклих пет година.

Графикон 4 – Однос броја кривичних дела општег криминалитета и укупног броја тешких крађа и крађа

На графикону је видљиво да је број кривичних дела тешких крађа забележио смањење за око **24,5%** у односу на 2014. годину (3.353). Број кривичних дела **крађа**, такође, је забележио смањење у односу на 2014. годину.

Закључак

Криминалистика је научна дисциплина која проналази, усавршава и примењује научне и на практичном искуству засноване методе и средства, чија примена омогућава успешно спречавање, откривање и расветљавање кривичних дела, прона-

лажење и лишење слободе њихових учинилаца, и откривање, фиксирање и тумачење доказа. Криминалистика је научна дисциплина оријентисана ка пракси, чија је традиционална подела на тактику, технику, методiku и оперативу. Практична криминалистичка делатност искључује могућност парцијалног прилаза у спречавању, откривању и расветљавању кривичних дела и откривању њихових учинилаца са становишта било које гране криминалистике.

Криминалистичка методика је грана криминалистике која проучава, усавршава, прилагођава и примењује принципе, методе и средства тактике и технике, на одређену врсту кривичних дела. Методика врши конкретизацију и разраду општих криминалистичких знања, ради њихове што адекватније примене у условима различитог испољавања бројних облика криминалног деловања. Прилагођавајући општа криминалистичко-тактичка правила специфичностима конкретних случајева, криминалистичка методика их уједно обогаћује новим садржајима.

Међусобни однос појединих криминалистичких дисциплина наводи нас на закључак да криминалистичка методика синтетизује криминалистичко-тактичке и криминалистичко-техничке методе, у циљу откривања, разјашњавања и доказивања појединачних кривичних дела. С тим у вези, предмет криминалистичке методике чини изучавање појавних облика и начина извршења појединих кривичних дела, с једне стране, и праксе органа откривања и гоњења у спречавању и откривању тих кривичних дела, с друге стране.

Криминалитет, у најопштијем смислу, представља скуп друштвених појава којима се угрожавају универзалне друштвене вредности, а које су као такве санкционисане кривичним правом. Криминалитет је сложена друштвена појава детерминисана бројним чиниоцима везаним за субјект извршиоца, кривично дело и социјалну средину.

Када су у питању имовински деликти, можемо рећи да се назива она врста кривичних дела којима се угрожавају (противправно присвојена или оштећена) имовинска права грађана и других правних субјеката. Ови деликти спадају у врсту класичног (општег) криминалитета. По обиму чине најбројнију врсту кривичних дела, али истовремено и вид деликвенције где постоји највећи степен професионализације. Имовинске деликте према врсти можемо разврстати на класичне деликте; деликте с елементом физичког насиља; преварне деликте и деликте без мотива користољубља. У имовинске *деликте с елементима физичког насиља* спадају најтежи облици ове врсте кривичних дела код којих су физичка сила и претња према жртви основ метода и средстава извршења деликта. Том врстом обухваћена су кривична дела, као што су *разбојништво, разбојничка крађа, изнуда и уцена*.

И на крају, када је у питању пракса органа откривања и гоњења, а нарочито полиције, она најчешће представља основу за утврђивање и усавршавање одређених правила поступања у конкретним ситуацијама извршених кривичних дела. Са овом праксом, уз примену научних метода, долази се до правила чија је примена дала одређене успешне резултате, али се одбацују они методи и начини рада који нису резултирали успехом, нарочито у откривању и доказивању кривичних дела.

Литература

- [1] Владимир Водинелић, *Криминалистика* (Београд: Просвета, 1972).
- [2] Владимир Водинелић, *Криминалистика* (Београд: Савремена администрација, 1984).
- [3] Владимир Водинелић, *Криминалистика, откривање и доказивање, 2. том* (Скопље: Факултет безбедности и ДСЗ, 1985).
- [4] Владимир Кривокапић и Милан Жарковић, *Криминалистика Тактика* (Београд: Виша школа унутрашњих послова, 1999).
- [5] Живојин Алексић, *Криминалистика* (Београд: Привредна штампа, 1990).
- [6] Живојин Алексић и Зоран Миловановић, *Криминалистика* (Београд: Правни факултет Универзитета у Београду, 1991).
- [7] Живојин Алексић и Зоран Миловановић, *Криминалистика* (Београд: Партенон, 1994).
- [8] Живојин Алексић и Зоран Миловановић, *Криминалистика* (Сремска Каменица: СШУП, 1996).
- [9] Живојин Алексић и Милан Шкулић, *Криминалистика* (Београд: Правни факултет Универзитета у Београду, 2011).
- [10] Јован Шипрага и Живојин Алексић, *Криминалистика - методика* (Београд: Виша школа унутрашњих послова, 1986).
- [11] Кривични законик Републике Србије („Сл. гласник РС”, бр. 85/05, 88/05-испр., 107/05-испр., 72/09, 111/09 и 121/12).
- [12] Мићо Бошковић, *Материјални докази у криминалистичкој обради* (Београд: Виша школа унутрашњих послова, 1990).
- [13] Margules, P. I: *International Art Theft and the Illegal Import and Export of Cultural Property: A Study of Relevant Values, Legislation, and Solutions*, Suffolk, *Transnational Law Journal*, Vol. 15 (1992), стр. 609-647.
- [14] Мићо Бошковић, *Криминалистичка методика I део* (Београд: Полицијска академија, 1995).
- [15] Мићо Бошковић и Божидар Бановић, *Криминалистичка методика* (Београд: Виша школа унутрашњих послова, 1995).
- [16] Милан Жарковић и Божидар Бановић, *Криминалистика* (Београд: Виша школа унутрашњих послова, 1999).
- [17] Мићо Бошковић, „Неки теоријски и практични аспекти оперативног рада”, 2. део, *Безбедност*, број 3/2000. Београд, МУП Србије, (2000), стр. 279-281.
- [18] Мићо Бошковић, *Криминалистичка методика* (Београд: Полицијска академија, 2005).
- [19] Миле Матијевић и Милош Марковић, *Криминалистика* (Нови Сад: Правни факултет за привреду и правосуђе, 2013).
- [20] Мило Бошковић и Милош Марковић, *Криминологија - са елементима виктимологије* (Нови Сад: Правни факултет за привреду и правосуђе, 2015).
- [21] Станимир Ђукић, *Имовински деликти као појавни облици криминалитета и економско-социјални криминогени фактори*, *Часопис Војно дело*, година излажења 67, број 4, (2017).
- [22] Станимир Ђукић, *Методика откривања и обезбеђење доказа у криминалистичкој обради кривичних дела привредног криминалитета – са емпиријском анализом откривених кривичних дела и материјалном штетом* (економске последице), *Часопис Војно дело*, година излажења 67, број 6, (2017).